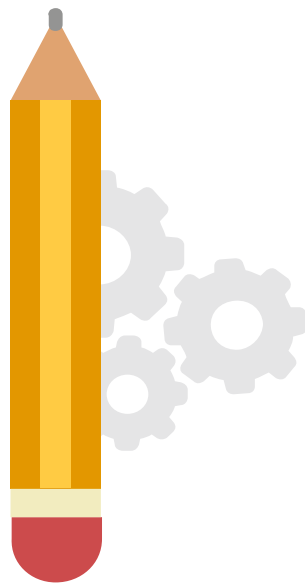

1

LEKCJA

Po co nam ekonomia?

1. Cel lekcji

Zapoznanie uczniów z podstawową definicją ekonomii i ukazanie jej znaczenia w codziennym życiu.

2. Kluczowe pojęcia i problemy

- Rynek;
- Definicja ekonomii;
- Znaczenie ekonomii w codziennym życiu;
- Zachowanie celowe.

3. Pomoce dydaktyczne

- Kartki papieru z wydrukowanymi zadaniami;
- Ołówek;
- Film o ołówku (ewentualnie wprowadzenie prowadzącego, przy użyciu argumentacji z filmu).

4. Czas

Jedna godzina lekcyjna (45 minut)

5. Plan zajęć

- Wprowadzenie;
- Zadanie dla uczniów nr 1;
- Prezentacja filmu *Ja, ołówek* (jeśli sala wyposażona jest w projektor);
- Zadanie dla uczniów nr 2;
- Omówienie wyników i komentarz z punktu widzenia ekonomii.

6. Podsumowanie

© Wprowadzenie

Niniejszy tekst zawiera konspekt lekcji pt. **Po co nam ekonomia?** projektu **Lekcje Ekonomii dla Młodzieży**. Jest to pierwsza lekcja i uczniowie jeszcze nas nie znają, dlatego prowadzący powinien się przedstawić i powiedzieć kilka zdań o sobie. Potem należy wyjaśnić uczniom, w jakim projekcie biorą udział oraz że LEM to 6 powiązanych tematycznie lekcji z podstaw ekonomii, które zostały przygotowane w taki sposób, aby to oni współtworzyli lekcje i aktywnie włączali się w dyskusję. Można również napisać na tablicy adres strony internetowej (ekonomiadlamlodziezy.pl) oraz fanpage'a projektu ([Facebook.pl/EkonomiaDlaMlodziezy](https://www.facebook.com/EkonomiaDlaMlodziezy)). Następnie można powiedzieć kilka zdań o organizatorach projektu – **Stowarzyszeniu KoLiber** i **Instytucie Misesa**.

W trakcie tych zajęć spróbujemy odpowiedzieć na pytanie, czy ekonomia jako nauka jest nam w ogóle potrzebna i jak można ją definiować. Postaramy się omówić najważniejsze pojęcia związane z ekonomią, odnosząc je do realnych warunków i sytuacji. Lekcja ma na celu zaktywizowanie uczniów tak, aby samodzielnie dochodzili do konstruktywnych wniosków – prowadzący powinien tylko kierować dyskusją i naprowadzać na wyjaśnienie kluczowych dla nas zagadnień.

✎ Zadanie dla uczniów nr 1

Pokaż uczniom ołówek i poproś, aby się zastanowili czy jest on skomplikowanym narzędziem. Ile osób było potrzebnych żeby go wyprodukować, żebyś mógł go trzymać w dłoni? Zapamiętaj odpowiedzi uczniów – mogą być bardzo różne. Następnie poproś konkretne osoby, aby wymieniły po jednej części ołówka, jeśli będą miały z tym problem, podpowiedz im (zadbaj o to, żeby przyniesiony przez Ciebie ołówek składał się z 5 wymienionych niżej elementów). Następnie podziel klasę na 3-4 osobowe zespoły i każdemu z nich rozdaj kartkę z przydzieloną częścią ołówka:

grafit | drewno | lakier | gumka | skuwka (metalowa obwódka)

Poproś uczniów, aby wypisali na kartkach jak najwięcej narzędzi, materiałów, procesów, zawodów, itd. które były potrzebne, aby wyprodukować daną część ołówka. Najlepiej podać przykład metalowej obwódki trzymającej gumkę – metal musi być uformowany w obręcz, musi powstać odpowiedni stop, metal musi być wydobyty, do jego wydobycia potrzebne są np. kilofy; aby zaś powstały kilofy, potrzebne są trzonki, drewno itd. Na wykonanie zadania daj uczniom **2-3 minuty**.

Następnie niech każda grupa poda liczbę elementów, które wypisała. Poproś o kilka przykładów i, tak jak w filmie o ołówku, zaznacz, że surowce często pochodzą z różnych krajów i regionów: kauczuk na gumkę z Ameryki Południowej, drewno z Rosji, grafit ze Śląska.

Zwróć uwagę, że każdy z producentów danego dobra działał we własnym interesie. Jednak jakimś cudem ich indywidualne wysiłki, bez bezpośredniego ustalania, zaowocowały wyprodukowaniem ołówka. A ludzkość tworzy przecież dużo bardziej skomplikowane rzeczy niż ołówki! Wyjaśnij uczniom, że ta dziwna siła, która łączy producenta kauczuku z Brazylii ze śląskim górnikiem, i w której każdy z nas uczestniczy, to jedno z kluczowych pojęć ekonomii,

czyli **rynek**. Na koniec tej części ponownie zadaj pytanie: ile osób było potrzebnych, aby wyprodukować ołówek który trzymasz w dłoni. Podane liczby powinny być znacznie wyższe niż na początku.

Prezentacja filmu *Ja, ołówek*

Jeżeli masz możliwość, to zaprezentuj klasie film *Ja, ołówek*.

 [youtube.com/watch?v=N_eNM4xkwbw](https://www.youtube.com/watch?v=N_eNM4xkwbw)

Jeśli nie będziesz dysponował projektorem, przedstaw argumentację z filmu. Będziesz miał wtedy więcej czasu na omówienie pozostałych zagadnień.

Zadanie dla uczniów nr 2

Ale czym dokładnie zajmuje się ekonomia oprócz badania rynku? Czy można jakoś ją zdefiniować bez używania pojęć ekonomicznych?

Każdej z grup daj wcześniej przygotowane kartki papieru z wydrukowanymi pytaniami dotyczącymi naszej lekcji. Pytanie pierwsze będzie stałe dla wszystkich grup, z pośród pozostałych każda grupa powinna mieć po jednym pytaniu. Na wykonanie zadania uczniowie będą mieli 5 minut, ale w razie konieczności możesz ten czas wydłużyć. W trakcie pracy w grupach powinieneś przechadzać się po sali i pomagać uczniom, jeśli czegoś nie będą rozumieć. Pytania będą następujące:

1. *Z czym kojarzy się wam pojęcie „ekonomia”? Jakbyście ją zdefiniowali? Starajcie się używać pojęć z życia codziennego, a nie pojęć typowo ekonomicznych.*
2. *Jak ekonomia wpływa na nasze życie? Czy ekonomia jest ważna w naszym życiu?*
3. *Czy organizacje charytatywne albo artyści tworzący swoje dzieła nie dla zysku, lecz z wewnętrznej potrzeby (np. poeci piszący „do szuflady”), mogą być przedmiotem badań ekonomicznych?*
4. *Co skłania ludzi do działania? Czy zawsze osiągają swoje cele?*

Prezentacja odpowiedzi i dyskusja nad nimi

Grupy uczniów przedstawiają swoje odpowiedzi, zgodnie z kolejnością. Prawdopodobnie punkt ten będzie najdłuższy w całej lekcji. Musimy pamiętać o tym, że mamy tylko 45 minut, należy jednak wysłuchać odpowiedzi i trochę podyskutować na ich temat. Przebieg tej części w dużej mierze zależy od uczniów. Jeśli się zaangażują i udzielą ciekawych odpowiedzi, to rola prowadzącego będzie polegała tylko na moderowaniu dyskusji. Inaczej sprawa będzie wyglądała, gdy uczniowie zlekceważą zadanie. W takiej sytuacji to prowadzący będzie musiał w znacznej części omawiać poszczególne pytania i zachęcać do dyskusji.

Poniżej znajdują się pytania wraz z odpowiedziami, na które powinniśmy kierować dyskusje i ująć je w podsumowaniu. Bardzo ważne jest, aby prowadzący podawał dużo przykładów obrazujących przedstawiane zagadnienie. Poniżej zostało podane kilka przykładów, jednak warto je wzbogacić o przykłady z własnego doświadczenia, zwłaszcza takie, które dotyczą obszarów zainteresowań uczniów.

i Poniższe odpowiedzi traktuj jako poszerzenie własnej wiedzy i ubranie w słowa tego, co już wiesz. Nie ucz się ich na pamięć – to ogólne kompendium, które ma pomóc Ci poprowadzić dyskusję w klasie.

Ad. 1. Z czym kojarzy się wam pojęcie „ekonomia”? Jakbyście ją zdefiniowali?

Można się spodziewać różnorodnych odpowiedzi i zapewne większość z nich będzie poprawna (ekonomia to nauka o gospodarce, firmach, giełdzie itp., kojarzy się z pieniędzmi, bankami, handlem, itp.). My postaramy się jak najbardziej je uogólniać – głównie dotyczy to definicji ekonomii. Obecnie ekonomia bardzo często kojarzy się z matematyką, która jest w niej czasem wykorzystywana, lecz nie jest najważniejszą częścią tej dziedziny. Ekonomia jest przede wszystkim nauką społeczną, czyli zajmuje się badaniem relacji między ludźmi.

i Odpowiedź na pytanie, co jest w niej najważniejsze, brzmi: człowiek.

Wspólną cechą wszystkich ludzi jest to, że działają. Można powiedzieć, że jest to najważniejsze założenie (aksjomat) ekonomii. **Ludwig von Mises** w *Ludzkim działaniu* ujął to następująco: **Działanie jest nieodzownym atrybutem istot ludzkich.**

Co oznacza to, że człowiek działa? Działać to znaczy wybierać cele (każde działanie ma jakiś cel) i środki prowadzące do jego osiągnięcia. Prześledźmy to rozumowanie na konkretnych przykładach. Założmy, że chcemy wypić szklankę wody, ponieważ chce się nam pić. W tym momencie podejmujemy działanie. Naszym celem jest zaspokojenie pragnienia, a środkiem prowadzącym do jego realizacji jest szklanka wody. Drugi przykład: gramy w gry na smartfonie. Celem jest przyjemność, a środkiem czas wolny. Za skrajny przykład możemy podać kradzież np. telefonu. Celem w tym przykładzie może być np. chęć polepszenia swojego samopoczucia, a środkiem prowadzącym do tego jest kradzież. Zmieniając nazewnictwo na bardziej ekonomiczne, możemy powiedzieć, że **nasz cel będzie przychodem, a środek prowadzący do jego realizacji nakładem.** Tak więc we wspomnianym przykładzie nakładem jest woda, a przychodem zaspokojenie pragnienia. W przykładzie ze smartfonem przychodem jest przyjemność, a nakładem czas wolny (w tym czasie moglibyśmy np. pograć w piłkę lub nawet iść do pracy i osiągnąć przychód pieniężny – te niewykorzystane możliwości stanowią koszt alternatywny).

Aby osiągnąć konkretny cel, musimy posiadać środki prowadzące do jego spełnienia, np. woda, czas wolny, pieniądze itp. Inaczej rzecz ujmując, musimy posiadać jakieś dobro (woda, czas wolny, pieniądze itp.), które jest **rzadkie**. Rzadkość dóbr to sytuacja, w której nasze zapotrzebowanie na nie jest większe od ich dostępności. Ekonomia zajmuje się tylko dobrami rzadkimi (ekonomicznymi). Inaczej nie byłoby mowy o ludzkim działaniu. Warto poprosić uczniów, aby spróbowali podać jakiś przykład dobra nieekonomicznego. Jeśli nikt tego

nie zrobi możemy podać jako przykład podać powietrze – nie musimy podejmować żadnych działań, żeby je zdobyć. Powietrze stanowi ogólne warunki działania (jest dobrem wolnym) i jest go pod dostatkiem dla każdego człowieka (w normalnych warunkach).

Warto w tym momencie wrócić do naszego przykładu z kradzieżą telefonu i wyjaśnić kwestię człowieka ekonomicznego (*homo oeconomicus*), pojęcia stworzonego przez ekonomistów klasycznych. Jest ono rozumiane następująco: człowiek z natury jest egoistyczny i dąży tylko do pozyskania jak największej ilości dóbr, aby osiągnąć jak największe osobiste korzyści. Tak postawiona sprawa – mimo swojej popularności – nie ma wiele wspólnego z ekonomią.

Z punktu widzenia ekonomii każde działanie jest egoistyczne, ponieważ ma na celu polepszenie naszej sytuacji. Wolontariat w akcji charytatywnej, czyli działanie nazywane potocznie altruistycznym, daje jego uczestnikom egoistyczną korzyść (lepsze samopoczucie, chęć zdobycia doświadczenia zawodowego, zaspokojenie potrzeb religijnych) kosztem czasu wolnego i wysiłku. Należy jednak to zagadnienie przedstawić bardzo ostrożnie, ponieważ może się zdarzyć, że jacyś uczniowie udzielają się w akcjach charytatywnych i mogą się poczuć dotknięci. Nie chodzi o to, że wszyscy ludzie są z natury egoiści – po prostu z punktu widzenia ekonomii taki podział nie ma sensu.

❗ **Ekonomia nie ocenia wybieranych celów, tym zajmuje się etyka.**

Etyk powie: „Twój cel jest niewłaściwy, ponieważ pobudki, które tobą kierują, są egoistyczne”. Ekonomista natomiast powie, że środki (dobra), które wybrałeś do osiągnięcia celu, pozwolą lub nie pozwolą ci go osiągnąć – tak jak w naszym przykładzie. Kradzież jest zła i etyk na pewno ją potępi (jak każdy z nas), ale ekonomista nie ocenia wybieranych celów. Może tylko powiedzieć np.: „Koszt kradzieży (w tym przykładzie dyskomfort psychiczny, konsekwencje prawne) jest wyższy niż uzyskany przychód”.

Warto dodać, że sam realizowany cel, jak i środki do niego użyte, nie są oceniane przez ekonomistów w kategoriach moralnych. Każda partia polityczna w swoim programie ma gdzieś punkt o zmniejszeniu bezrobocia. Ekonomista powie takiej partii, jak ten cel osiągnąć. Przypuśćmy jednak, że znajdzie się partia, która powie, iż chce zwiększać bezrobocie. Ekonomista również poda środki do osiągnięcia tego celu.

Podsumowując:

W ekonomii najważniejszy jest działający człowiek. Działać to znaczy wyznaczać cele (każde działanie ma jakiś cel) i stosować środki (dobra) do ich osiągnięcia. Innymi słowy, działać to ponosić koszty, aby osiągnąć przychody. Ekonomia nie jest nauką o wyborze celów, te przyjmuje za dane (nie ocenia ich pod względem racjonalności i etyki), skupia się na samym działaniu. Ekonomia jest nauką o ludzkim działaniu w warunkach ograniczonych zasobów. Inaczej rzecz ujmując, ekonomia skupia się na koniecznych logicznych zależnościach istniejących w świecie ludzkiego działania, a w szczególności na zależnościach zachodzących w społeczeństwie, gdzie mamy do czynienia z podziałem pracy.

Ad. 2. Jak ekonomia wpływa na nasze życie? Czy ekonomia jest ważna w naszym życiu?

We wstępie do *Ekonomii Samuelsona i Nordhousa* czytamy, że wiedza ekonomiczna pomaga nam w podejmowaniu decyzji dotyczącej kupna domu, finansowania edukacji dzieci czy wypracowania przyszłej emerytury.

Ekonomia to ciekawa, inspirująca i rozwijająca się nauka. Na nurtujące problemy odpowiadają nie tylko ekonomiści, pomagają im w tym **filozofowie, matematycy, biologzy, psychologowie, fizycy**, a nawet **pisarze**. David Friedman to jeden z barwniejszych ekonomistów, który prócz rozwijania swojej koncepcji anarchistycznego kapitalizmu zajmuje się pisaniem powieści fantastycznych. Jest autorem książki *Ukryty ład. Ekonomia życia codziennego*. We wstępie tłumaczy czytelnikowi, jak dużo ekonomia czerpie z innych dziedzin nauki i *vice versa*. Podobno programiści z wydawnictwa Maxis natchnieni treścią tej ciekawej książki stworzyli popularną grę – *The Sims*. Innym przykładem może być Wikipedia – podobno jej twórca, Jimmy Wales, stworzył ją zainspirowany ekonomiczną koncepcją spontanicznego ładu noblisty Friedricha von Hayeka.

Gospodarcza strefa życia często istotnie wpływa na to, co oglądamy, o czym słyszymy, co widzimy i jakie decyzje podejmujemy. Widać zatem wyraźnie, że życie gospodarcze jest z nami od kołyski aż po grób i z tego chociażby względu powinniśmy poznać prawidła, jakimi kieruje się rynek. Przykładem zastosowania ekonomii do wyjaśniania świata może być rozpad Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich, który nastąpił z przyczyn gospodarczych, kryzysy finansowe czy bardziej prozaiczne, choć nie mniej istotne – wzrost cen czy bezrobocie.

Ekonomia zajmuje się też powiązaniem między działającymi ludźmi i wyjaśnia, jak dbający o własny interes ludzie potrafią skoordynować swoje działania bez narzuconego z góry planu, aby stworzyć coś takiego jak otówek czy jeszcze bardziej skomplikowane przedmioty. Drugi człon naszego pytania dotyczy tego, czy ekonomia jest ważna w naszym życiu. Bez wątplenia każdy z nas chce żyć w jak największym komforcie i osiągać to, co założył w swoich planach. Nie jest chyba znana w historii partia polityczna, która by w swoim programie wyborczym obiecywała zmniejszenie dobrobytu. Jednak wiele z tych partii w praktyce ów dobrobyt swą polityką umniejszało. Wzrost cen czy bezrobocie powoduje zmniejszenie ilości możliwych do realizacji celów i to nie tylko tych materialnych. Mając więcej trosk finansowych, nie mamy czasu ani nastroju np. do rozwoju duchowego, a będąc ubożsi, mamy mniej środków do dzielenia się z potrzebującymi. Pamiętajmy także o tym, że ekonomia nie ocenia celów. Asceta, który wyrzeka się dóbr doczesnych, też osiąga cele i potrzebuje do tego środków. Żyjemy w systemie opartym na współpracy społecznej, w której występują pewne prawidłowości. Aby realizować zakładane cele, musimy te prawidłowości znać i się do nich dostosowywać.

📌 Po to właśnie jest ekonomia. Ma nam ułatwić osiągnięcie założonych celów.

Ad. 3. Czy organizacje charytatywne lub artyści tworzący *pro publico bono* są potencjalnie przedmiotem badań ekonomicznych?

Kiedy analizujemy ekonomię z perspektywy „człowieka ekonomicznego”, artysta tworzący za darmo nie znajduje się w obszarze zainteresowań ekonomii, ponieważ nie dąży do osiągnięcia zysków pieniężnych. Powiedzieliśmy już sobie wcześniej, że takie ujęcie jest błędne, ponieważ organizacje niekomercyjne, czy np. natchniony poeta, też osiągają cele (przychód)

i potrzebują do tego odpowiednich środków (ponoszą koszty). Bardzo upraszczając, przychodem w przypadku artysty może być samorealizacja, uznanie i sława, a kosztem wolny czas, który też jest dobrem rzadkim. Ekonomista nie może orzekać, czy wybrane przez artystę cele są właściwe czy nie, może tylko powiedzieć, czy zastosowane środki doprowadzą do nich i jakie są między nimi relacje.

Ad. 4. Co skłania ludzi do działania? Czy zawsze osiągamy swoje cele?

Powiedzieliśmy sobie, że każdy człowiek działa i jego działanie jest zawsze celowe. Nasuwa się teraz pytanie: z jakiego powodu działamy? Dlaczego kupujemy jedzenie, nowe ubrania, czytamy książki czy odpoczywamy?

! Odpowiedzią na to pytanie jest: odczuwany przez nas dyskomfort.

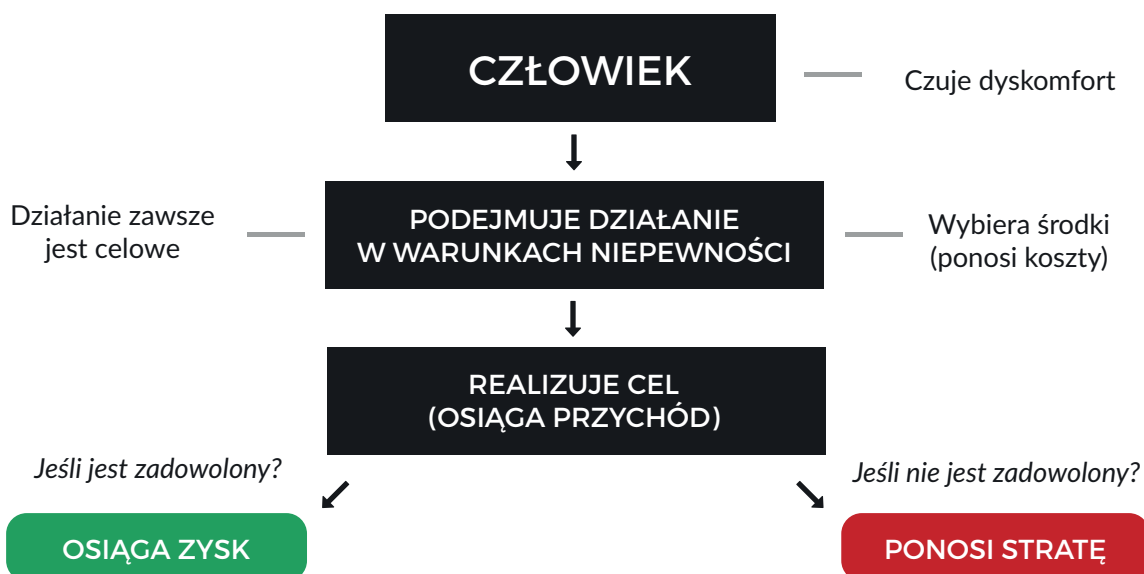
Jemy, ponieważ czujemy głód; odpoczywamy, ponieważ jesteśmy zmęczeni; czytamy, ponieważ chcemy się czegoś dowiedzieć lub dla przyjemności itd. Dobrym przykładem jest chodzenie do szkoły – zapytaj uczniów dlaczego pojawili się tego dnia w szkole? Zapewne padnie odpowiedź: żeby się czegoś nauczyć. Jednak odważniejszy uczeń może powiedzieć, że rodzice mu kazali. Dyskomfort związany z brakiem wiedzy lub z ewentualnym konsekwencjami ze strony rodziców sprawił, że uczniowie pojawili się na lekcjach.

Niestety nie każde działanie prowadzi do zadowalającego dla nas rozwiązania. Jeśli podejmujemy jakieś działanie i osiągamy cel, który daje nam satysfakcję, to takie działanie przyniosło nam **zysk**. Jeśli natomiast nie osiągnęliśmy założonego celu lub okazał się on mniej satysfakcjonujący, niż przypuszczaliśmy, to ponosimy **stratę**. To, że działanie może przynieść stratę, nie oznacza, że człowiek nie powinien podejmować działania. Podejmując jakieś działanie, zawsze zakładamy, iż będzie ono udane. Każdemu działaniu towarzyszy jednak **niepewność**.

✓ Podsumowanie

1. W ekonomii najważniejszy jest działający człowiek, który wybiera cele i środki prowadzące do niego.
2. Ekonomia nie ocenia celów, jakie wyznacza sobie człowiek – może tylko mówić, czy środki prowadzą do określonego celu i jakie są relacje między nimi.
3. Każde działanie człowieka jest celowe i wiąże się z niepewnością.
4. Ekonomia bada efektywność osiągania celów i wykorzystania środków w ramach różnych systemów gospodarczych, poczynając od gospodarki wolnorynkowej – procesu dobrowolnej i nieskrępowanej wymiany praw własności.

Jako podsumowanie lekcji możesz dla utrwalenia narysować schemat ludzkiego działania:

📁 Materiały dodatkowe

1. Film *Ja, ołówek* wraz z napisami
2. Kartki z zadaniem nr 1 i nr 2 dla uczniów

📖 Literatura podstawowa

1. L. Mises, *Wyjątkowe miejsce ekonomii* (frag. 37. rozdz. *Ludzkiego działania*)
2. L. Mises, *Zasadnicze problemy ludzkiej egzystencji* (frag. 39. rozdz. *Ludzkiego działania*)